

SZEMLE

A MAGYAR KATOLICIZMUS FÖLDRAJZI HELYZETE

Ahogy a magyar nemzet néprajzilag közibe van ékelve Európa három nagy népcsoportjának, az északnyugateurópai germán népek, a keleteurópai szláv népek és a déleurópai latin népek közé, ugyanilyen helyzete van a magyar katolicizmusnak is. Északnyugat-Európa germán népei nagy többségükben protestánsok, Kelet-Európa szlávsága, a lengyeleket leszámítva, csaknem egészében pravoszláv, Dél-Európa latinsága meg, a románok kivételével, katolikus. A Kárpáti-medencében, a magyarság körül találkozik világrészünknek három nagy néprajzi tája éppen úgy, ahogy három nagy felekezeti tája is. A magyarság néprajzilag is, vallási szempontból is egyik legveszedelmesebb ütközőterületén fekszik Európának. Mivel pedig a Kárpáti-medencébe behatolt minden európai népcsoport, ennél fogva bentvan világrészünk mindhárom nagy felekezeti csoportja is, katolikusok éppen úgy, ahogy a pravoszlávok és protestánsok is. A magyar katolicizmus helyzete ezért éppen olyan veszedelmes és kényes, de éppen ezért rendkívül fontos is a világ-katolicizmus szempontjából, mint a magyarság földrajzi helyzete. Tudjuk, hogy Európában a Balti-tengertől a Balkán-félszigetig húzódó terület-oszlop az a táj, amelyben világrészünk e három néprajzi tája, s egyúttal három nagy felekezeti tája is érintkezik és ütközik egymással; de ennek az ütköző-oszlopnak is éppen Magyarország fekszik a legkényesebb pontján, középpontjában, ahol nemcsak két tényező sűrűlódik egymással, mint pl. az északeurópai síkságon a germánság a szlávsággal, a protestantizmus a pravoszláviával, vagy a Balkánon a szlávság a románsággal, a pravoszlávia a katolicizmussal, hanem germánság, szlávság (még pedig mind az északi, mind a déli szlávság), románság, továbbá a katolicizmus (még pedig mind a római, mind a görög), protestantizmus (szintén két árnyalatában), és pravoszlávia (ugyancsak két alakjában; a román és a szláv pravoszlávia). Igaz, hogy Lengyelországban is elég súlyos az ütközés, mert ott is a katolicizmus és pravoszlávia szorul egymás mellé, de ott nincsen protestantizmus is közbeékelve. Sőt a Kárpáti-medencében mindezen népek és vallások mellett még egy igen nagy erejű tényező is közbeékelődik, a nagyarányú zsidóság. Mindent egybevéve tehát, a magyar katolicizmus körül legalább négy nagy néprajzi, és árnyalataival együtt hét felekezeti tényező hat, szorong és küzd egymással. Ha még ehhez hozzávesszük világrészünk világnézleti kettéosztását, a materiális és a spirituális életfelfogás harcát, be kell látnunk és el kell ismernünk, hogy aligha van Európának még egy olyan tája, amelyben a katolicizmus ilyen rendkívül súlyos és nehéz körülmények között tartja magát és ennek ellenére is számszerű gyarapodást képes felmutatni.

Rendkívül nehéz ma még áttekinteni a magyar katolicizmus jelenét, még nehezebb belelátni jövőjébe. De mégis vannak olyan földrajzi motívumok, amelyek bizonyos támpontokat szolgáltatnak. Ilyen a katolikus magyarság földrajzi elhelyezkedése a Kárpáti-medencén belül. A Kárpáti-medencében jelenleg a magyar katolicizmus a legnagyobb katolikus tömeg, 6'4 millió, ezzel szemben a szlovák katolikusok száma kerekén 2'5 millió, a rutén katolikusoké kb. 0'4 millió, a román katolikusoké legfeljebb 1'3 millió, a horvátoké legfeljebb 2 millió. Végeredményben tehát a Kárpáti-medencében a magyar katolikusok száma abszolút többségben van a többi katolikusokéval szemben.

Ha most a nem magyar katolikusoknak saját nemzetükön belül való helyzetét figyeljük meg, fel kell ismernünk azt a reánk nézve megnyugtató ténytet, hogy a mi katolicizmusunkat nem szorongatja egy-egy ú. n. nemzeti egyház, ahogy a román és a horvát katolicizmust a nemzeti pravoszláv egyház. Ahol

ilyenek nincsenek, ott is van egy-egy, az államhatalomhoz közelálló felekezeti irányzat, amely erősen rohamozza az ottani katolicizmusokat, Csehszlovákiában a huszitizmus szelleme, az Északkeleti-Felvidéken meg a pravoszlávia. Az utóbbi úgy befészkelte magát a rutén katolikusok közé, hogy néhány évtized alatt több mint megszázsorozódott. 1910-ben a ruténségben a görög-keletiek csak 0'20/0-át tették ki a görög-katolikusoknak, de a cseh világban 1941-re felemelkedett arányuk 30/0-ra. A román görög-katolikus egyház Erdélyben szintén tért veszít a román ortodox egyházzal szemben. Egyébként is igen figyelemreméltó a magyar katolicizmus szempontjából, hogy az erdélyi román görög-katolicizmus a két háború közti magatartásában elsősorban inkább románnak bizonyult, és csak másodsorban katolikusnak: Jelenleg a szlovák katolicizmusnak kellene bebizonyítania a felvidéki magyarsággal szemben, hogy mindenkifelett katolikusok.

A Kárpáti-medence görög-katolikus egyházai, a rutén is, a román is, a magyar kultúra és magyar katolicizmus hatásaként keletkeztek. A rutén igen gyors ütemben halad a kimúlás felé, talán lassabban, de szintén ilyen jövő felé néz a pravoszláv román államban. Úgy látszik, hogy amint a magyar mult elmosódik ezekben a tájakban, úgy fog elmosódni annak egyik eredménye is, a görög-katolicizmus.

A magyar katolicizmus súlya nemcsak számában és szorongató nemzeti egyház hiányában rejlik, hanem az állam lakosságában képviselt arányszámában is. Igaz, hogy Ausztria és Csehszlovákia népében magasabb arányt képvisel a katolicizmus, mint Magyarországon. Ezzel szemben azonban áll az, hogy Ausztriának a hitlerizmus hatása alatt elszenvedett belső veszteségeiről még nincsen áttekintésünk, Csehszlovákiában pedig nemzetileg nem egységes a katolicizmus, cseh, német, szlovák szárnyra oszlik. A magyar katolicizmus túlnyomó tömegében már eddig is magyar volt, a hazai németiség kitelepítése után pedig a magyaron kívül nincsenek jelentékeny másajkú népei. Így a mai Magyarország kerekén 68/0-nyi katolikusága egyúttal majdnem ennyi katolikus magyart is jelent.

Ez a katolikus magyar tömeg kétségtelenül figyelemreméltó tényezője itt a Kárpáti-medence legközepe a világegyháznak is, s bent az országban semmiképen sem elhanyagolható erőtömeg. A magyar katolicizmus a világegyháznak Európában kelet felé legtávolabbra előretolt tömege, ék a pravoszlávia testében. Ennek az éknek még egy kihelyezett hegye is van Erdélyben, a székely katolicizmus. Az erdélyi magyar katolikus egyházmegye az európai katolicizmusnak egyik szélső bástyája. Köztudomású, hogy a szlávság Kelet-Európa felől való lassú előnyomulásában már csaknem körülzárt két nem-szláv népet, a magyart és a román, és nyugaton már csak a magyarság tartja nyitva az osztrák németiség felé egy keskeny nyílással a szláv ollót; arra viszont még igen kevés figyelem jutott, hogy a pravoszlávia méginkább bezárult, mert ez már jobban nyugat felé nyomult, mint a szlávizmus, mivel a szlávokon kívül a románság is hozzátartozik, ma már túlnyomó tömegével, nemsokára talán teljes egészében is. Most Erdély katolicizmusa, illetve nyugati kereszténysége vergődik az ortodoxia nyomása alatt, de ez a nyomás kétségtelenül előre fog nyomulni a Kárpáti-medence nyugatibb tájai felé is. Ma Közép-Európa legszélső katolikus tömege a Dunántúl van; a Duna—Tisza-köze még nagyobbik részében katolikus, kisebb részében protestáns, de a Tisza vonalától keletre Békésben, Biharban, a Hajdúságban, Szabolcsban, Szatmárban már kisebbségben vannak a katolikusok, többségben a protestánsok. Ez a nagyrészében magyar, kisebb részében szlovák tiszántúli protestáns tömeg egyelőre a keleti pravoszláv és nyugati katolikus tájak közé szorított ütközőhely. Sorsa nemcsak a katolicizmusnak, de egyúttal a magyarságnak sorsa is lesz itt. Már pedig ha ellenálló erejüket vetjük latba, a jövő képe nem egészen megnyugtató, sem katolikus, sem magyar szempontból.

Ezzel elérkeztünk a jelenből a jövő elé. Felvetődnek a magyarság és a

magyarságon belül az egyes felekezetek szaporodási problémái. A Kárpáti-medencében melyik vallásfelekezeté, s ezen keresztül melyik nemzeté a jövő?

Iktassuk ide három évtized felekezeti arányszámait az ország mai területén:

Katolikus (r. kat. + g.-kat.)	1910-ben 65'0‰, 1930-ban 67'2‰, 1941-ben 68'2‰
Protestáns (ref. + ev.) ..	1910-ben 28'0‰, 1930-ban 27'0‰, 1941-ben 26'8‰
Izraelita	1910-ben 6'2‰, 1930-ban 5'1‰, 1941-ben 4'3‰

A számok kérérlhetetlen igazsága azt mutatja, hogy Magyarország mai területén kizárólag csak a katolikuság arányszáma emelkedik, a protestánsoké és zsidóké esik, az utóbbiaké erősebb mértékben, mint az előzőké. A katolikusok arányszáma ezzel szemben évtizedenkint kereken egy százalékkal emelkedik. Ez a folyamat nem mai keletű, így volt már a századforduló idején is, még a régi országterületen is, ahol a csökkenés még a pravoszlávok között is mutatkozott. Ha ez a folyamat továbbra is ilyen irányú és ütemű maradna, akkor a magyarságnak négy évszázad előtti katolicizmusra és protestantizmusra szakadása újabb négy század alatt megszűnnék. De hát a dolog nem ilyen egyszerű.

Bizonyos, hogy a magyar katolikusok arányszámának ilyen évtizedek óta tartó állandó emelkedése két forrásból táplálkozik: kisebb részben az áttérésekkel való csekély nyereségből, túlnyomó részében pedig magasabb szaporodási indexéből. 1941-ben a katolikusok természetes szaporodási indexe 7'7‰ volt, kereken másfélszerese a reformátusokénak és görögkeletiekének, háromszorosa az evangélikusokénak. Az országon belül tehát a katolikusok többsége emelkedik, és ez biztosítva van a jövőben is. Európai távlatban azonban nem ilyen kielégítő a helyzet. Általános európai jelenség, hogy a természetes szaporodási arány nyugatról kelet felé emelkedik térbelileg, időbelileg pedig Európaszerte csökken ugyan, de nyugaton erősebb ütemben, mint keleten, s a csökkenési irányzat kelet felé egyre lanyhább. Az egész Kárpáti-medencét, és azon belül a magyarságot is, szinte pontosan az egykori történelmi határok mentén öleli körül északról, keletről és délről az a vonal, amely a 12‰-en felüli szaporaságú területektől elválasztja. Beleesik e magasabb szaporaságú területekbe a csehek kivételével az egész északi szlávság, a románság és a déli szlávság is, de kiesik belőle a magyarság. A modern kultúrának e virága, a természetes szaporodás erős csökkenése, tehát már magábanylte területileg a magyarságot is. Ez a jelenség nyugatról kelet felé van előnyomulóban. És most mutassunk rá a magyar katolicizmusnak földrajzi helyzete ellenére is egy óriási erkölcsi és magyar érdemére: annak ellenére; hogy a magyar katolicizmus tömör tömbje a Dunántúl, tehát nyugathoz közelebb fekszik, mégis magasabb szaporaságú, mint a tiszántúli nem olyan arányban katolikus magyarság. Szögezzük le, hogy aligha tudnánk még egy olyan emberföldrajzi jelenséget említeni, amely a nyugatról kelet felé való változásában ilyen térbeli rendellenességet mutatna.

Ez egyúttal a magyarságnak is egyetlen reménye, hogy legalábbis életösztönzője a következő riasztó adatokkal szemben: 1937-ben a magyarországi 6'0‰ természetes szaporodási arányszámmal szemben Jugoszláviában 11'9‰, Romániában 11'5‰, Oroszországban pedig valószínűleg a 20‰ körül van a szaporodás. Ezekből számították ki, hogy bár 1930-ban Európában a szlávság még csak 45‰ volt, 1960-ban 51‰-nyi lesz. Ehhez nem szükséges bővebb magyarázat. Egyedül és kizárólagosan a magyar katolicizmus áll ezzel a keleti nagy szaporasággal szemben, amint láttuk, sokkal nagyobb mértékben, mint aminő földrajzi helyzetéből folyik.

Ez a magyar katolicizmus jelenlegi földrajzi helyzetének értelme magyar szempontból éppen úgy, ahogy a világegyház szempontjából is. A magyar katolicizmus mégis csaknem teljesen magára hagyatva vívja erkölcsi és egyúttal magyar harcát, — ahogyan mindig egyedül küzdött létéért és ugyanakkor az egész latin-keresztény kultúráért.

Dr. Fodor Ferenc

A MAGYAR KÖZÉPOSZTÁLY SORSA

1946 december 15-én a főváros népművelési bizottsága ankétet rendezett „A magyar középosztály sorsa” címen. Az ankéton résztvettünk, de úgy éreztük, hogy sok minden kimaradt abból. A bennünk azóta felduzzadt mondani-valót szeretnénk most néhány szóban lerögzíteni.

Régi középosztályunknak különösen első világháború előtti alakjában annyi bűne volt, hogy annak mint osztálynak védelmére kelni nem lehet. Tíz esztendő előtt, egyetemi hallgató koromban gyakran olvastam Herczeg Ferenc regényeit. Akkor még nem vettem észre az azokban megrajzolt társadalom szörnyűségeit. Dzsentrik és katonatisztek üres előkelősödése, semmittevése, állandó becsületügyek, házassági elválás, párbaj, italozás, a nagybögőnek fejjel való nekiszaladás és az egész élet értelmének a szórakozásokba, kalandokba, társadalmi hírnévbe való helyezése annyira undorító és szomorú jelenség volt, hogy joggal kelti fel legmélyebb felháborodásunkat. További tragédia volt, hogy ezt az önmagát kihalásra ítélő réteget nem ellensúlyozta egy erős városi polgárság. Kereskedőink, és egyéb szabadpályán működő embereink súlyos családi önzésbe burkolódtak és egy szikrányi sem volt bennük abból a lendületből, felebaráti és hazaszeretetből, mely pl. Anglia hasonló rétegét áthatotta és a Britt Birodalmat nagyra tette. Vagy itt van a francia közmondás: On ne laisse pas crever un bon copain, vagyis az ember nem hagyja barátját éhen halni. Franciaországban, ha valaki történetesen tönkremegy, nem kell félnie az éhenhalástól, mert barátai átsegítik a holtpontra.

A fenti értelemben vett középosztály (mint osztály) mindenestre megszűnően van. Meg fog maradni természetesen az életpályák különbözősége, vagyis az értelmiség, illetve részletesebben a tisztviselői, orvosi, mérnöki, kereskedői foglalkozások. És itt kezdődik az igazi fogas kérdés, az a probléma, amelyért érdemes volt ankétot rendezni.

Mert nem a régi világ elmarasztalása a probléma, amiben az értelmes emberek amúgy is egyetértenek, hanem az, hogy hogyan biztosítsuk az új értelmiség, kereskedő és kisiparos szociális érzékét, erkölcsi felépítését, önzetlenségét, a nyárspolgári életszemléleten felülemelkedni tudó segítő készségét? Hogyan hozhatjuk rendbe passzivitástól, félelemtől, formalizmustól, segítő készség hiányától súlyosan szenvedő közigazgatásunkat? Hogyan állíthatjuk helyre az ügyvédi, orvosi, és kereskedői morált? Hogyan alakíthatjuk át orvosainkat, hogy ne csak a beteg testet gyógyítsák sablonosan, hanem a lélekbe is csepegtessenek vigaszt. Hogyan tehetjük ügyvédeinket olyanná, hogy csak igazságos, erkölcsös cél szolgálatába szegődjenek és a fél helyesen felfogott érdekét a magukéval azonosítsák?

Egymagában azzal, hogy ezeket a foglalkozásokat a paraszt- és a munkástársadalomnak (megfelelő kollégiumok, ösztöndíjak stb.) létesítésével megnyitjuk, még nincs megoldva a kérdés, bár ez a lépés is elengedhetetlen. Azonban a munkás- és paraszttársadalom ivadékai sem angyalok, és természetes józanágukat a körülmények, a városi élet, a foglalkozással járó kísértések aránylag könnyen befolyásolhatják. A magyar középosztály problémája tulajdonképpen itt kezdődik, — illetve az értelmiség problémája, mert a középosztály középet jelent a jogi vagy gazdasági különbségek skáláján: a jogi különbségek már régebben megszűntek, a lényeges gazdasági különbségeknek a jövőben kell megszűnniük, tehát a középosztály elnevezés felesleges. Az igazi probléma az erkölcsi probléma, és a szükséges forradalom: erkölcsi forradalom. Még pedig olyan megmozdulás, mellyel mindenkinek legelőször a saját szenvedélyei, önzése, kényelemszeretete és élvezetvágya ellen kell felkelnie. A vaknak nincs joga ahhoz,

hogy világtalant vezessen és éppen ez a nehéz a vezetők kérdésében. A rendszer egymagában nem segít az emberiségen, ha nem kezelik lélekkel.

Szemléltetően tűnik ki a léleknélküli pusztító technika csődje pl. a régi kínai közigazgatás történetében. A régi kínai adminisztráció minden eddigi állam hasonlító szervei felett állott. De ha csak felületesen is szemléljük a kínai bürokrácia fénykorát és hanyatlását, észre kell vennünk, hogy Pekingben a legbölcsebb emberek sem tudtak olyan agyafúrt rendszabályt kieszelni, amit egy vidéki züllött mandarin könnyűszerrel ki ne játszott volna. A középkori Európában, bár a társadalmi válaszfalak jogilag élesebbek voltak, mint ma, a nagy tömeg helyzete mégis sokkal irigylésreméltóbb volt, mint pl. a múlt században, mert a középkorban hiányzott a túlhajtott gazdagodási vágy és így a munkás kizsákmányolása is.

Az államosítás sem hozhat itt gyökeres megoldásokat, mert az állam vezetői is ki vannak téve annak a kísértésnek, hogy a munkást csupán eszköznek tekintsék. Az államosítás bizonyos határig ma már nélkülözhetetlen, de egymagában a problémákat megoldani nem tudja. A középkori céhek keretében dolgozó tanonc vagy segéd éppen az akkori századoknak a termelési iramot és a profitéhséget nélkülöző emberibb gondolkodása miatt, nem érezte azt az életbe való kivetettséget, mely a mai eltömegesedés velejárója. A céhekben az alkalmazottat családtagnak tekintették, testi és lelki bajaiban segítségére voltak, egy szóval megbecsülték benne az embert.

A magyar értelmiség problémája tehát elsősorban a helyes lelkiület és erkölcs problémája. Ebből ágazik ki a többi részletprobléma is, úgymint: a bürokrácia, a decentralizáció, a magán-, a büntető-, a kereskedelmi jog reformja, a különböző foglalkozásnak erősebb személyes kapcsolatai stb. Az antiszociális, formalizmusra és pepecselésre hajló, a család érdekét sémmibevevő, a házassági elválásnak tág kaput nyitó jogi kódexek, valamint a mindent egy középpontból vértelen aktákon át lélektelen technikával intéző (de nem elintéző) hivatali élet igen sokban járult hozzá az értelmiség gondolkodásmódjának elsekélyesítéséhez. Hiába helyezünk az eddigi értelmiség helyébe újat, ha nem teremünk egészséges közvéleményt és ha meg nem változtatjuk ezt az anyagot, mely az értelmiség munkaterülete.

Szoros összefüggésben áll a tárgyalt kérdéssel a szociális probléma is. A múlt századbéli és századeleji magyar középosztálynak talán legszörnyűbb bűne a földműves és munkásnép sorsával való nemtörődésben, annak lenézésében keresendő. A középkorban az emberbaráti intézmények, kolostorok sokasága létezett, melyek a rászorulóknak segítséget nyújtottak, de a legutóbbi századok társadalmának léleknélküli, materialista gondolkodása a szociális viszonyokat alapjában ingatta meg. Magyarországon a helyzet súlyosbodott azáltal, hogy itt a kiváltságos osztályokhoz tartozók számaránya jóval magasabb volt a külföldinél. Ma már ez a magyar regényekből jól ismert társadalmi réteg nincs többé, de vezetők és vezetettek mindig lesznek, és a vezetők szociális érteke és önzetlensége mindig követelmény marad. Azt hisszük, hogy rátapintunk az igazságra, ha azt állítjuk, hogy Krisztus evangéliumának egyik lényeges tanítása az utolsó ítéletről szóló beszéd. Akkor majd az Ítéelő azt mondja a jóknak: bírtátok a mennyországot . . . , mert éheztem és ennem adtatok, szomjúhoztam és innom adtatok, idegen voltam és befogadtatok engem stb., — illetve: Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mert éheztem, és nem adtatok ennem, szomjúhoztam, és nem adtatok innom . . . " A mai társadalomban mindenki görnyedez saját terhe alatt, de nem veszi fel a másét, pedig saját terhünk megkönnyítésének titka a mások terhének vállalásában rejlik.

Az ebből folyó követelmény a társadalom legfőbb problémája, és egyben az új magyar értelmiség problémájának megoldása is.

Dr. Orkonyi Lajos

A LIRIKUS SÁRKÖZI GYÖRGY*

Sárközi György első kötete, az „Angyalok harca” 1926-ban jelent meg. Több esztendő termése; a legkorábbi vers, a „Genezis”, 1918-ból való. Babits Mihály ismertette, még 1926-ban a könyvet a Nyugatban; hangsúlyozta a fiatal költő lírájának angelikus vonásait, gyöngédségét, saját hangját, saját formáját.

A huszas évek derekán e költészetnek mindenestre megvolt a maga korszerű újdonsága. Korszerű, mert bármennyire félreismerhetetlenül külön hang is a Sárközi Györgyé, a Nyugat ekkortájt induló második nemzedékében: magatartásában, élményvilágában, szemléletmódjában könnyű fölfedezni a rokon vonásokat nemzedéke többi költőjével.

Ez a generáció meglazította elődeinek fegyelmezett, tisztult, kiművelt formáit, kényelmesebb járásúvá tette, a próza felé hajlította a versmondatot, közelebb hozta a művet az élményhez, több költői értéket tulajdonított magának a nyers élménynek s az élmény primér valóságának, — Bányai Kornél épúgy, mint a „Sarjürendek” Illyés Gyulája; — az volt a becsvágya, hogy ezt az élményben fölfogott teljes és primér valóságot mindenestül benne zengesse a versben; a versek nem annyira különálló, megmunkált, önmagukért helytálló egészek, mint inkább egy állandó, romantikus ihletettség vallomásai. Mintha a forma erőszak volna az ihlető valóságon és a valóságon fölgyúlt s folytonos ihletettségen, — a Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád „műves” formája is, de a kései Ady-versek kemény belső struktúrája is: — a költők oldottabb dikciójukhoz oldottabb verset teremtettek, olytat, amelybe ellenállás nélkül ömlik belé az ihlet, magával sodorva az élmény minél közvetlenebb s minél zsúfoltabban teljes anyagát: — s ezt találják meg a szabadversben. A „formátlan” formában, amely — úgy érzik — természetesebben simul hozzá magának a világnak a ritmusához, a világgal együtt élő, szálló, mozgó költő lélegzétvételének természetes üteméhez. E szabad dikción át-átlüktetnek bizonyos Berzsenyi- emlékek, Illyésnél, Bányainál, s bizonyos reminiscenciái a fiatal Vörösmarty hexameter-dallamának: Sárközi Györgynél. A találkozás nem véletlen: Vörösmartyban is, Berzsenyiben is — antik formában — egy hasonló világ és természetélmény, egy a mindenséggel hasonló módon való együttzengés, együttaradás nyer formai-dallambeli kifejezést. „A hagyományos magyar verseléstől főleg talán abban különbözik — írta Babits Sárközi „szabadverséről” —, hogy időmérték és hangsúly különösen összejátszik benne, a főszabályt talán a természetes magyar beszéd önkéntelen „hangizületei” adják meg, melyeket Arany László fedezett fel a magyar verstan számára”. Am éppen ez az „összejátszás” adja meg Berzsenyi verseinek hasonlíthatatlan zamatát is: az, hogy a magyar hangsúly s az antik ütem együtt lüktet s együtt ad mintegy kétszólamú dallamot a sorban. Mint itt például: „Ostorait nyomorult hazádon”, ahol a sor természetes, magyar tagolása: „*ostorait | nyomorult | hazádon*”; ütemezése pedig: „*ostora | it nyomo | rult ha | zádon*”.

Sárközínél, Bányainál, Illyésnél nincsenek ilyen szigorú, „szabályos” ütemre vett sorok általában; de a „szabad” sorokban — Illyésnél például a magyar tizenkettesekben sokszor, mint már Németh László rámutatott a „Szálló egek alatt”-ról írt bírálatában — föl-fölerzik e berzsenyies magyar-antik ritmika, és nemcsak dallamával, hanem egész távlatos hangulatával is. Bányai „Vadember” című versében ilyesformán szól benne „A közelítő tél” ritmus-emléke, vagy az „Omló kövek zenéje” címűben bizonyos hexameter-sejtelem: „Hulló homlokodon Visegrád, gyöngé moha díszíti századok — kemény ráncait”... — s így Sárközínél is gyakran; például: „Gondolat, büszke hajó, feszítsd ki szárnyas, tiszta vitorlád”, vagy: „Im, a világ borult elméje sugarazva kitisztul”, vagy: „December foga csattog, a havas föld derengve világít”, és így tovább.

* Sárközi György összes versei és kisebb műfordításai. Sarló kiadás. Budapest, 1947.

Milyen élmény találja meg kifejezését a fiatal Sárközínél ebben a formában? A természettel új, lelkes közösséget vállaló, a várostól a szabad természethez forduló, bizonyos kozmikus és panteisztikus hevületű lélek — (s ez szintén jellemző kora hangulatára, ez az „átkozd meg a várost és menekülj”, ahogyan a „Kalibán” Szabó Lőrince hirdeti; s Babits mondja egy másik tanulmányában a második nemzedékről, közös vonásukként: egyikük „a szabad természetet mély átérésében, melyhez hasonlót előzőiknél hiába keresnénk”); — és bizonyos mély katolikum, részint a testvéri teremtett természet felé forduló gyöngéd franciskánus árnyalattal, részint abban a drámaibb, szigorúbb változatában, amelynek középpontja testnek és léleknek, s jónak és rossznak harca a lélekben s a világban, és amelyről az „Angyalok harca” című verse szól.

(Az „Angyalok harca”-nak élményvilága félreismerhetetlenül katolikus, nem pedig csak Sárközi „hitte” ezt katolikusnak, ahogyan Illyés Gyula mondja az „Összes versek” elé írt óvatosan fogalmazott bevezetőjében.)

Amikor a kötet megjelenik, Sárközi huszonhét éves; a hatvanhat vers hét esztendő termésé; fiatal költő művével állunk szemben, s fiatal költő műveként a gyűjtemény minden figyelemre méltó; s megajándékoz egy hibátlan és bizonyára soha meg nem fakuló remekművel: a „Virágok beszélgetésé”-vel. Megajándékoz még néhány emlékezetes verssel; legjobb darabjai alighanem azok, amelyeket Babits válogatott ki 1932-ben az „Új antológiá”-ba: „A távoli kedveshöz”, „Szépségek s fájdalomak anyasága”, — aztán az „Angyalok harca”, „Harmat hull a mezőre”, „Homlokomon fehér csillag” (főként az utóbbi három: Sárközi mély, tiszta katolikus élményének vallomása, valódi katolikus líra).

De ma, húsz esztendő távlatából — s leszámítva a fiatalos nagyotmondásokat, meg az itt-ott fölbukkanó Ady- és Babits-reminiscenciákat —, be kell vallanunk: ennek a lírának megkoptak a díszei, megtonnyadt a frissesége. A maga korában a fiatal Sárközi költészete kétségtelenül új volt, hangban, élményben, lendületben, formában is. De talán éppen annak ártott a legtöbbet az idő, ami akkor a legújabbnak hatott: a lazaságának, a sodrának; ma az akkori áradás többnyire indokolatlan bőbeszédűségként zavar, sok a versekben a fölös anyag, ennek az éteri, angelikus lírának sok a salakja, főként szó-salakja. Rímei, hosszú, oldott sorai végén, sokszor nem csengenek már, tompák, süketek; s a sorok is, melyeket annakidején egy egész lírai korhangulat hevé hajtott-lobogtatott: ma bágyadtan lelakadó sárkányok, melyek alól kiszaladt a szél. Ime, egy találomra kikapott versszak: „Hiába hívtok, megfagyok, ha csak egy ujjad érint, — S hárám nézel, beteg lázak hevében meggyúlok, — De ha az én igazi világom szólít, ezer halálból meggyógyulok”: — csupa esetlegesség, sorok, melyek nyugodtan másként fogalmazhatók, anélkül, hogy a változtatás lényegesen változtatna a versen; lapos mondatok, fölösleges szavak, valóban formátlanság; süket rím; — vagy egy másik, s már valamivel zártabb formájú: „Éji angyal, vedd szememről álomontó ujjaid, — Hajnalodik, emberlelkem emberségbe visszavidd: — Tán naponta elmerül, de újból föl is kerül, — Utótt, tépett, sebzett lelkem szenvedésben istenül”: — itt is, és éppen a vers befejező két sorában, henye szavak, üres jelzők; — a huszas évek költői „forradalmának” ma már menthetetlenül lapos verbalizmusa, az a prózai szöbbség, mely szétlapítja a verset, — és nemcsak Sárközínél, hanem sokszor Illyésnél, Bányainál is, s egy másfajta, barokkos zűdulással Mécs Lászlónál: e „forradalom” izlésbeli tévedése volt ez, s a nemzedékből talán csak ketten kerültek el, — jellemzően azok, akik a legerősebb formájúak: Szabó Lőrinc, és még inkább Erdélyi József.

* * *

Az első kötetet egy esztendőre követi a második: 1927-ben megjelenik a „Váltott lélekkel”. „Ó, elrebbent álmaim! — Olyvvé feketült galambok! — Bogánccsa szikkadt liliomok! — Hova foszlottak az angyali harcok? — Fények, mennyek? — Jákobi álmok? — Üszök s romok hullámzanak körülöttem, — Ron-

csolt hajók libegnek, — S állok, keselyűktől is elhagyott, — Fekete bitófa, — S csak én virrasztok: — Egy széttört világ felett, — Egy széttört ország felett, — Egy széttört élet felett, — Értetek s értem". A versek hangja keserű, kiábrándult, „semmi, semmi sem jó úgy, ahogy van!"; — keserűek a versek, s általában rövidebbek; a hosszúakban a verbális pátosz üresen fut, — mint a „Sírvers"-ben, vagy az „Onéletrajz"-ban, vagy a kor egy jellegzetesen fonák sablonját kipróbáló „Mikor gyúlnak az esti lámpák"-ban; kevés kötet akad, melyben nyilvánvalóbban lephetjük meg a költőt ifjúság és férfikor válságos fordulóján: kihullva az ifjúság egéből, védtelenül és sebzetten az illúziótlan földi valóságban. E talajtalanságban, bizonytalanságban, jellemzően, bizonyos „filológiai" ihlet is érvényesül olykor, — a kozmikus áram kihagyását pótlandó (s ily filológus ihletekre már első kötetében is mutatott hajlandóságot Sárközi): — népköltészeti emlékek visszhangjai csendülnek föl; aztán egészen prózai témákhoz fordul, de olyasféle magatartással, ahogyan az ifjúság csupa-líra látványaihoz az „Angyalok harcá"-ban; egy költői mechanizmus működik itt sokszor tovább, anélkül, hogy anyagát megtalálná. A lélegzetvétel szaggatottabb, a versek sorai is többnyire szakadozottabbak, — de mindez nyers, szinte ólomszárnyú, majdnem verselőtten megformálatlan, mint az „Egy magános deszkaszál"-ban például. Ez a fajta költői gyakorlat bizonyára esztétikai tévedés, de nem egyedül Sárközi Györgyé, hanem kora jellegzetes versoldó törekvéseié is, s általában minden olyan költői eljárásé, mely a közvetlenség, primérség hatását a formátlansággal, a megmunkálatlan, nyers élmény pusztá közlésével véli elérhetni, — s ezzel végeredményben alulmarad a költészet; — aminek tipikus példáját szemlélhetjük többek között Bartalis János sok költeményében.

De Sárközi György esetében alighanem egyébről is szó van e téren: a verslazítás korszerű „esztétikáján" túl egy személyes, alkati adottságról. Valaminő, nagyon valószínűen testi fáradságból eredő lelki ernyedtségről, annak a formáló erőnek a hiányáról, amellyel a művész az élményt s hangulatot műalkotássá valósítja, művé teremt. Ha az „Angyalok harca" verseinek többségénél az ihletbeli alapállást egy hegytetőn álló ifjú mélylélegzetű, a természet egész látomását s a teremtett világban benne élő Teremtő sejtelmét magába ölelő ittas diadalérzéséhez s gyöngéd mindenségbe-omlásához hasonlíthatjuk: — itt, a „Váltott lélekkel" legtöbb költeményében olyan fiatal férfi áll előttünk, aki emlékszik ugyan hajdani elragadtatásaira, olthatatlanul sóvárog e hajdani boldog lázra és tágasságra, de csak emlékszik és csak sóvárog utána, átélni azt már nem képes s egy kesernyész, lemondó mozdulattal megelégszik e fáradt állapot vázlatos rögzítésével. A kötet legjobb verse éppen az, amely a legteljesebben áll még az „Angyalok harca" ihletkörében és stílusában: „Az ismeretlen világ". Arra, hogy magát e kiábrándultságot, e rabság keserűségét vagy dühét formálja művé, mint ahogyan Szabó Lőrinc, a lányabb, gyöngédebb természetű s alkatú Sárközi Györgynek nem volt elég ereje. „Nem ami vagy s ami lehetnél, — hanem ha még, mint isteni — főlöszeg, maradt valami — benned, miatt tönkrementél: — akkor kezdődhet csak a többi, — akkor kezdődsz csak te magad, — mikor már minden mozdulat — és vágy és tett emberfölötti" — írta Szabó Lőrinc a „Te meg a világ" egyik nagy versében, a „Célok és hasznok között" címűben, 1931-ben. Ez a „nem az vagy, ami lehetnél", s valódi életnek e nyugós, vak munkából, buta robotból lopott „maradék"-élet: ez a kizsároltság, kilúgozottság bénítja meg a „Váltott lélekkel" verseinek szárnyát. Az, hogy emberileg belekényszerül egy olyan életformába, olyan hivatali malomba, amely megöli benne, kiőrli belőle a költőt. A kötet felemássága, bágyadtsága egy depresszió képletének tűnik, ha lélektani érdeklődéssel nézzük; az irodalomszociológiai érdeklődés pedig jellemző tünetét láthatja benne annak, hogyan „zsákmányolja ki", hogyan bénítja meg a modern — kapitalista — élet és társadalom robotja a szellemet, költészetet, művészetet. Szabó Lőrinc lázadó volt s mint művész: győztes lázadó. Sárközi, a költő, áldozat lett. Az „Angyalok harca", ifjú heve s pátosza higgad-

tan, egy bukolikust ígért. De természet, kert, virágok, csillagok helyett a költő egy naptalan hivatali szobát kapott hazájául, vagy inkább börtönéül. Ihlete igazi forrásától zárta el az élet. Nem csoda, ha kedvetlen költő lett, félig-meddig kényszeredett is, és ha írt, inkább írt alkata ellenére, mint alkata törvényei szerint.

*A szememet én nagyon befogtam:
Semmi, semmi sem jó, úgy ahogy van.
Nyelvem elszáradt a hallgatásban,
Tört oszlop lettem a halogatásban*

*Néha úgy előre nyargal az élet,
Hogy tétova talyigán el nem éred,
Kergetned kell váltott lovakkal,
Haragba jutnod önmagaddal.*

*Váltott lovakkal, váltott lélekkel,
Százszor megváltoztatott étellel,
Elfutni nyerítve, magadelhagyottan,
Mert semmi, semmi sem jó úgy, ahogy van —*

vallja a kötet egyik legjobb, s címadó verse. De mintha sem a lélek, sem a test nem bírná ezt az iramot; s mintha a költő földadná a harcot. Következő kötete csak tizennégy esztendő múltán jelenik meg, 1941-ben: „Higgy a csodában”. S ez is mindössze harmincnyolc vers.

* * *

Ezt a harmincnyolc verset a költő öt ciklusba sorolta: „Falú”, „Város”, „Ország”, „Én”, „Te”. A művek többsége: mintegy félkézzel, félfigyelemmel odavetett széljegyzetek a „Válasz”-hoz, a szociográfiához, mindahhoz, aminek a nem-költő Sárközi a harmincas években mozgatója, erjesztője, kezdeményezője és megvalósítója volt. A mozgalom, amelyben résztvett — s egyik múlhatatlan érdeme, hogy e mozgalmat szóhozjuttatta — beárad verseibe is; ez a lírikus, aki alkata szerint minden, csak éppen nem „népi” a fogalomnak abban az értelmében, ahogyan Erdélyi József, Illyés Gyula lírája tükrözi, vagy abban a másik értelmében, ahogyan, egy másik néprétegről vallva, a József Attiláé, — ez a lírikus, mintegy feladatszerűen, mintegy korszerű követelményként maga is népies ízeket próbálgat; hangot próbál, mely sehogyan sem illik hozzá, s néha mármár olyasféle érzést kelt az olvasóban, mint amikor a városi ember nagy igyekvőn elkezd parasztok közt póriaskodni. Akinek fiatalkori verseiben, „Az angyalok harcá”-ban, egyik varázsa éppen a primérsége, szemléleti hitelessége volt: annak szájában most, hogy alkata ellen ír s földadathoz igazítja magát, rosszul utánczott dialektusként hatnak az ilyen népiesnek vélt s népinek szándékolt sorok s képek, mint „meleget csorgat a nap-sajtár”, vagy „Szederjesen lóg a hold az égen, — Mint istálló sötét szögletében — A béres, ki életét megbánta — S föl-kötötte magát az istrángra”; s ami formai lazaság régebben akart henyéség volt nála, itt egyszerre áruoló ügyetlenség lesz s nyomban arra vall, hogy aki ezt a dallamot zengi, tanulni tanulta ugyan, de érezni nem érzi, nincs füle hozzá. „A kilátó magasan van — A gyertyános hegyoldalban. — Öreg torony, mohos fából, — Ki ácsolta, már nem ácsol” — kezdi a „Kilátó” című vers, s már itt zavar a negyedik sorban a félszeg „ki”, mert a fül „aki”-t kíván; s tovább: „A tekintet messze szállhat — Innen, hegy-völgyet bejárhat” ... — s ez az itt képtelen átvonás úgy zökkent ki a vers dallamából, hangulatából, úgy csikordul, mint egy gikszer; s szaporíthatnók a példákat: — ez a költő idegen hangszeren s idegen hangnemben szól itt, tilinkózik, pedig nem ahhoz, hanem a hárfához ért. Nem véletlen, hogy e falu-ciklus legegészebb verse a legtapintatosabb, leg-

kevésbé programszerű, — s egyben a „legbabitósabb” is: — a „Cigányok”. Mint ahogy a „Város” ciklusban is: ami személyes vallomás: az „Esti séta”, bár második és harmadik strófája fölösleges, szépen, erősen emelkedik föl, a Sárközi-nél oly ritkán éles csattanóig; viszont, ami „naturalista”, ami szándékoltan nyers és brutális, azt óhatatlanul hamisnak, fölvettnek, hitel nélkülinek érezzük: a koldus „ugató beleit”, „lila pofáját”, a „náthás autót”, — mintha eredendő másfajtságát kompenzálná e reménytelen „Kraftausdruck”-okkal, s a mozgalom felől korszerűtlennek érezve az igazában alkata szerinti lírát, mindenképen meg akarná tagadni azt, aki —, vagy azt, aki volt. S aki mégis minduntalan beleszól ebbe a másik hangba; különös disszonancia keletkezik így, mint például a „Dombról a völgybe” című versben: egy már-már prózai közlés: „Beszélt a népről, a hazáról, — S legvégül az emberiségről”, — aztán egy ilyen sorpár: „Én hallgattam, szavaim régen — Nyállá váltak, lenyeltem őket”, — aztán meg valami egészen más stílus, kép, hangulat: „Emberszemtől rejtő köpenyként — Vetettem vállamra a csendet”; végülis e különnemű s összekevert elemek megsemmisítik egymást és a vers — nem hat. A kötet egyik erős, talán legerősebb költeménye, „Ha únod zordon verseimet”, mondja:

*Valamikor, készülő-félben,
Egy rózsaszín kagylóban éltem,
Hallgattam a tenger zúgását,
Másvilági szelek fúvását, —
Amíg egy nagy talp meg nem gázolt,
Az életem csupa zsongás volt.*

Ez a zsongás: ez volt az igazi költő Sárközi. S aztán elakadt, elvesztette a talaját; hiányzott belőle az az igazi, kemény, nagy költői makacsság, amellyel ki tudta volna vágni magát az hínárból, a válságokból, s amellyel ifjúsága laza, gomolygó, sokszínű és gazdag költői világából meg tudta volna teremteni, ki tudta volna fejleszteni férfi-líráját, mint Illyés Gyula s Szabó Lőrinc, vagy József Attila a magáét. Fömládozni magát, bátran, egy eszméért, — nagy és tiszteletre-méltó emberi nemessége volt. De mint költő, nem nyert vele; mint költő — az az igazi, saját hangú, saját világú költő, akinek első kötetében mutatkozott — elveszett. Túlságosan megtagadta magát.

* * *

Negyvenöt éves korában pusztult el, egy munkatáborban Szerb Antallal, Halász Gáborral; pályáját erőszakosan, barbáruul törték derékba; a brutális léptek, melyeknek földalatti dobaját már régóta hallotta, — már 1930-ban, a „Közledő léptek” című versben idézi őket: „Vad lépteket hallok immár szíved dobogása alatt dobogni: — Mennem kell... add a szád, hogy utolsó csókom rá tudjam még mosolyogni”; — e kegyetlen léptek eltiporták őt is, s el azt, ami mint költő még lehetett volna. Huszonkét költemény maradt utána, sajtó alá rendezve, „Mindhalálig” címen. S itt, szemközt a halállal, leváltak róla fölvet „népies” modorosságai; szakított régi, szabadon futó formájának bőbeszédűségével is; csomósabb, keményebb lett a verse, tömörebb, igazabb, erősebb. A „Parancs”, „November”, „Országúti szent”, „Bolond Kati”, „Koratavaszn” s az „Esőcseppek” öt négysoros hibátlan, maradandó művek. Ezek odaillesenek, odavalók a „Virágok beszélgetése”, a „Szépségek s fájdalmak anyasága” s a többiek mellé, abba a „kis kötetbe”, amelyről az „Esőcseppek” egyike beszél, s amelyben a költő Sárközi György „holtan is él, míg irtalma tart — a papirosnak s míg a fölkvart — korok örvénye majdan elnyeli, — mint szólt a dal, az ősi nyelvet is”.

Rónay György

SARTRE, SHAW ÉS SHAKESPEARE

Sok szó esik mostanában az existencializmusról. Szinte azt lehetne mondani, hogy divatban van. És bármennyire ellenkezik ez a filozófiai irány a katolikus felfogással, a róla való sok szóbeszédnek még örülni is lehetne, hogyha közönségünk bölcseledő érzéke erősödésének jele volna. Ehelyett azonban az existencialista beszélgetések vagy újságcikkek legnagyobb része a félig- vagy még addigsemérvés zagyvaságát mutatják.

Az újdonság színében feltűnő filozófiai iránnyal való divatkodást erősen támogatta a két Sartre-bemutató: *A tisztességtudó utcalány* és a *Temetetlen holtak* előadása. Az elsőt a Nemzeti Színház, a másodikat a Művész Színház tűzte műsorára.

Az existencializmus metafizikai vagy logikai vonatkozásaiból természetesen egyik darabban sem találkozunk. A drámai forma nem is igen tűrné meg egyiket sem. Sartre etikai mondanivalója azonban elég hangosan harsog ki mind a kettőből.

A divatba jött francia filozófia a korlátlan indeterminizmus vallója és hirdetője. Legutóbbi — magyar fordításban is megjelent — vitairatában — bölcseletől szokatlan közvetlenséggel a determinizmus híveit „piszkos csirkefogóknak” nevezi. No, mennyiben mutatkozik hát meg az akarat szabadságának tana ebben a két színdarabban?

Az egyiknek főalakja egy amerikai utcalány. A szerencsétlen teremtés egyszer furcsa helyzetbe kerül. Az uralkodó társadalmi réteg vezető emberei azt követelik tőle, hogy tegyen hamis tanuvallomást egy néger ellen. Mondja róla, hogy erőszakot akart vele szemben elkövetni. Ezzel ugyanis megmenthet egy fehér fiatalembert, akinek képességeitől a maga társadalmi osztálya sokat vár. A leány tudja, hogy vallomása következtében az állítólagos tettesnek társát, aki hozzámene kült a négerüldözés elől, megölnék, ezért ellenáll a követelésnek. Végül azonban a város szenátora szép szóval, rábeszéléssel mégis aláírhatja vele a nyilatkozatot. Az erkölcsi talaját veszített leány ezzel a tettelvel azt reméli, hogy a szenátor családjának nőtagejai majd kedvesen gondolnak rá, s ez a reménykedés legalább pillanatokra vigasztalni fogja eltévesztett életéért.

Az utcalány tehát az aláírást megtagadhatná. Birtokában van szabad elhatározásának — existencialista indeterminizmus! — és első szándékáról önként, nem kényszerülve, hanem pusztán érzelmi okoktól hajtva mond le. Sartre-nak persze, egyáltalában nem rokonszenves, hogy a motívumok hazájából az igazság megsértésével kerül ki.

A másik darabnak, a *Temetetlen holtaknak* eseményei is az akaratszabadság kérdése körül forognak.

A Pétain-korszak Franciaországában vagyunk. A hatalom rendőrei partizánokat fognak el, s kínzásokkal akarják belőlük a titkot kicsikarni, hogy hol rejtőzik a vezetőjük. Az elfogott társaság valamennyi tagja másképpen viselkedik a kényszerúséggel szemben. Az egyik férfit szemünk láttára kínozzák, de nem vall: büszke jellemű, intelligens elme. A másik — aki a vörös partizán-mozgalmaikat is végigcsinálta — már ismeri a nyomozók módszerét: szintén tud hallgatni. A harmadik férfi, amikor érzi, hogy gyenge és elárulná a titkot, az öngyilkosságba menekül. A csoport női tagját meggyalázzák. A legmélyebb életundor támad fel benne, mégis hallgat. Egy még serdülőkorban levő fiút, aki rettenetesen fél a kínvallatástól, nehogy elárulja őket, maguk az elfogottak fojtják meg. A három életben maradtira, két férfira és a nőre, új tortúrák várnak. Az élet ösztöne most felébred bennük, s a görög azt tanácsolja nekik, hogy látszólag igaz, de alapjában hamis vallomással vezessék tévútra a nyomozókat. A rendőrök elfogadják a vallomást, szabadon bocsátják a csoportot, de az egyik szadista nyomozó lelöveti őket.

Mindkét darabon nem közönséges írói tehetség kezenyomát érezni. Sartre tud embereket ábrázolni, tud darabot építeni, érti a módját a jelenetek és a dialógus szintpadilag hatásos kihegyezésének. Másfelől azonban nagy hibák is mutatkoznak. A *tisztességtudó utcalány* főhelyzete nagyon is keresett, kipécézett és túlzottan tendenciózus. (Színrehozatala állami színház részéről egyébként külpolitikai merészség is volt.) A *Temetetlen holtak* borzalmi, a szemünk láttára végrehajtott kínzások iszonyata pedig annyira eltereli az etikai mondanivaló felől a figyelmet, hogy a nézőben végre is csak a rémdrámái mozzanatok hagynak nyomot. Tudjuk, hogy gondolata közlése céljából a szerzőnek szüksége volt ezekre a jelenetekre, de a dráma éles és túlzottan illúziót ébresztő formája nem alkalmas az effajta kifejezésekre. (A regény talán inkább az volna.) A színpad nem tűr meg mindenféle témát, és Horatius szabálya — ha nem is a maga maradiságában — tartalmaz valamelyes igazságot: Ne pueros coram populo Medea trucidet!

A Nemzeti Színház előadása mind a rendezés — *Gellért* Endre munkája —, mind a színészek játéka tekintetében színvonalas teljesítmény. *Tolnai* Klári az utcalány szerepében szép volt, életszerű volt, és technikai készsége sokoldalúan csillogott. A szenátor alakját *Somlay* Artúr személyesítette meg. A rábeszélés kicsinyes ravaszságát valami imponáló jelentékenységgel tudta egyesíteni. A szenátor fiát *Ladányi* Ferenc ügyesen játszotta. Finom vonás volt részéről, hogy amikor az utcalány pisztolyt szegez rá, izgalomban önkénytelenül apja mozdulatait utánozza. A fordítás *Benedek* András műve. Mondatai jól beszélhetők: színpadi életük van.

A *Temetetlen holtak* előadásában nagyon zavaró volt a színészek legtöbbszörének hol hadaró, hol levegőt habzsoló beszéde. Érthetően csak *Sennyei* Vera, *Apáthy* Imre, *Földényi* László és *Zách* János mondta a szöveget. Alakítás tekintetében legtöbbször *Sennyei* Vera és *Apáthy* Imre játékát értékeljük. *Sennyei* sápadt arca, sivár elszántsága, s a meggyalázás után önmagától is undorodó lelki megváltozása sokáig emlékünken marad. *Apáthy* Imre szadista nyomozója a magát dédelgető, enervált temperamentum rajzával szintén értékes színészi munka.

A rövid *Tisztességtudó utcalánnyal* egy estén játszotta a Nemzeti Színház *Shaw Androkles és az oroszlán* című régebben írt darabját. Nincs miért sok szót fordítanunk a műre. Szerkezete nagyon laza, mondanivalóját fakóvá tette az idő. A mese az oroszlán talpából tüskét kihúzó keresztény szabó történetével indul, majd egyszerre másfelé fordul, s a drámai formában olyan drága időt elméleti beszélgetéssel tölti az író. A botorkáló cselekmény csak a darab végén talál vissza az indító motívum folytatásához.

A színészek közül az Androkleszt megszemélyesítő *Rátkai* Márton kínálkozik a kiemelésre. Egyszerű eszközeiben gazdagság van, ötleteiben jellemző erő. Beszédjének tisztaságát fiatalabb színészeink például vehetnék. Az előkelő római keresztény nő szerepe egyáltalában nem talál *Somogyi* Erzszi színészi egyéniségéhez. Az oroszlán ügyesen játszotta egy akadémiai hallgató, *Raksányi* Gellért. Helyes volt a bögség, oroszlán!

* * *

Shakespeare *Vízkeresztjének* Nemzeti színházi előadása súlyos ellenmondásban szenved. Egyfelől babonásan tiszteli a fennmaradt szöveget, másfelől megmérhetetlen távolságba szalad el mindentől, ami jellegzetesen shakespeareai. A szöveg kínos őrzésével azt éri el, hogy a könnyed vígjáték előadása három és félórára nyúlik, a színpadi gépezetek, forgó korongok, süllyesztők raffinált alkalmazásával pedig szinte modern városligeti barlangvasutat *varázsol* a közönség szíjait, naívabb része elé. Nem kívánjuk vissza a XVII. századi angol színpad kezdetlegességeit, de azért mégis jobbnak, kedvesebbnek, találóbbnak éreztük azt a mozzanatot, amikor a Malvolio magánbeszédét kihallgató szereplők az

őket fedő bokrokat kezükben hozzák a színpadra (v. ö.: *A szentivánéji álom* holdas emberével), mint a színpadi gépek nyugtalanul mozgatott egész mesterkétségét.

A színészi játékban is kevésbé érvényesült Shakespeare szándéka. Orsino hercegnek finom, komikuma abban áll, hogy ideáljának, Olivianak nem mer a szemé közé nézni, csak stafétákat meneszt hozzá, magát meg muzsikába ássa. A bővérű angol barokk-szellem az ilyen emberen csak nevetni tudott. Orsino jellemének komikuma nem jutott érvényre Ungvári László játékában, pedig ismerve színészi képességeit, úgy érezzük, meg tudta volna oldani a feladatot. *Balázs* Samu Malvoliója a darab második felében jó alakítással fejlődik, de indítása elhibázott. Ebből a gőgös, öntelt, s csak úrnője előtt megalázkodó fráterből Balázs Samu ijedt és magával jöthetetlen valakit formált. A többi komikus szerepet játszó színész nevét tapintatból nem soroljuk fel. Otlettelenek voltak. Nevetni ugyan nevettek eleget, de mink — tudja Isten — jobban szeretjük, ha a közönség kacag, nem pedig a színész. *Mészáros* Ági Violája azonban bájos és kedves volt; a szöveget szépen, melegen, lendülettel mondta. *Lukács* Margit, mint Olivia, szép színpadi jelenség. A fordítás művét a korán elhunyt *Radnóti* Miklós kezdte el és *Rónay* György fejezte be. Mindkettejük sorai elevenek és a néző fülének kellemesek.

Galamb Sándor.

KÖNYVEK

ÚJ FRANCIA KÖLTŐK. *Rónay* György. — Versfordítások. (Révai kiadás. 1947.)

Komoly és szép a külseje, előkelő a papírja és a nyomása... — Tóth Árpád: *Osszes versfordításai* jut eszedbe — ...örülsz a könyvnek és lassan mindinkább csodálsz, amint megnézed a tartalomjegyzéket, a beosztást, olvasni kezded elejétől végig ... sokáig tartott, amíg fölszívtad a nagyon különböző mézű ízeket... de végre is sikerült és elmondhatod: hatalmasan gyarapodtál. Szervesen egybefont, szilárd, sajátos szemponttal, a legmodernebb és legörökebb szemmel végigtekintett képet kapsz száz, vívódó évről. Az a tanulmány, ami a kötetet bevezeti, több mint 80 oldalban részletesen elmondja, mint bukdácsol a költészet a romantika óta betegség és tévely rücskös kövein fölhágva, lecsúszva, elvesztve, szörnyű pesszimiztikus hangulatban, a cél csúcsát szemelől: Baudelairel fölfele hágva ugyan, de veszélyesen utat tévesztve, Mallarméval megbotolva és tetszhalottként elterülve, majd Valéry merész, délibábos törtetésével, közvetlenül a cél

előtt összeroskadva. S a századelejek optimistán újra lendülnek: Jammes—Jules Romains—Caudel, a naturalizmus manifesztumaival megindult, öszszefoghatóan vitalistának nevezhető alapokon. (Az Abbaye „iskolája” Ch. Vildraccal, Duhamel-al a Romains-i unanizmus jegyében, a nemzedéken és helyen kívül óriássá nővő Caudel totális dinamizmusával.) Majd az első háború után feltörő erők hozzák: Apollinairt, a réalitè poétique-ot, vagyis már a szürrealizmus egy fajtáját teremtő szimultanista-ipszessionista szemléletet, a Tzara által hirdetett dadaizmust, A. Breton szürrealista deklarációját, Eluard tisztult, Supervielle komikusan, Jouve vallásosan értelmezett szürrealizmusát. Aragon a kommunizmus kollektív és ellenálló szemléletébe menekülő szürrealista költészetét. Ide sorakozik még Georges Haldas, a svájci, Loys Masson, a réunioni származású költők és a nagy egészségesek: a claudeli Patrice de la Tour du Pin, valamint az apokaliptikus Pierre Emmanuel már közeli csúcst ígérő műve. S mindezt a legelőkelőbb, sűrített filozofikus stílus és nyelv kereteiben; kellő